

elektrik enerjisi

Geçtiğimiz yıl çeşitli nedenlerle güncelliğini sürdüren "Elektrik Enerjisi" konusundaki açık oturum, 23 Ocak 1975'de yapıldı. Oda Başkanı Ahmet Varol tarafından yönetilen oturuma Elektrik İşleri Etüd idaresinden Halil Eker, Türkiye Elektrik Kurumu'ndan Gültekin Türkoğlu ve Argun Ceyhan, Tüm iktisatçılar Birliğinden de M.Tanju Akad tartışmacı olarak katıldılar.

tçinde bulunduğumuz elektrik bunalımının birincil enerji kaynaklarıyla ilintili nedenleri, bunalımdan kurtulma çareleri ve bu yönden Türkiye'nin geleceğinin ne olabileceği hakkındaki ilk soru, Halil Eker'e yöneltildi. Her tür enerji kaynağından elektrik üretimi olanaklarının araştırılması ile görevli bir kurumda uzun yıllardır çalışan bir eleman olan Eker, soruyu şöyle yanıtladı:

"Son zamanlarda güncel sorunların en önemlisi olarak kendini duyuran elektrik enerjisi bunalımının nedenlerini ortaya çıkarmada, elektriğin üretildiği birincil kaynaklarla ilgili politikanın incelenmesi, soruna en iyi yaklaşım yollarından biridir.

Elektriğin üretildiği birincil kaynaklar; Maden kömürü türleri, Petrol ürünleri ve Hidrolik potansiyelden oluşmaktadır.

Taş kömürü, Zonguldak havzasında kamu kuruluşu tarafından iş-

letilmekte ve çeşitli endüstri sektörleri ile, demiryolu taşımacılığı ve elektrik üretiminde kullanılmaktadır.

Linyit kömürü, Ülkenin çeşitli yörelerine dağılmıştır, işletmesi, kamu kuruluşu yanında, çok sayıda özel kuruluşlar tarafından yapılmaktadır, özel işletmeler, sermaye, teknik bilgi ve teçhizat yönünden çok geri koşullar içinde, yatakların en zengin damarlarını ucuz ve yatırımsız şekilde işlemeyi tercih etmektedir. Çalışma yöntemleri, ihtiyaçların karşılanması ve yatakların rasyonel kullanımını yerine, kısa sürede aşırı kâr amacına yönelik olduğundan, üretimleri sınırlı ve devamsızdır. Kapasite artışı yapmaları beklenemez.

Elektrik üretiminde büyük ağırlığı olan petrol'de ise yabancı şirketler, petrol kanununun 1954 te yürürlüğe girmesinden sonra, ilk yıllarda yoğun bir jeolojik araştırma ötesinde hiçbir faaliyet göstermemiştir ve dışarıdan petrol ithali suretiyle ticareti yeğlemişlerdir. Sondaj çalışmaları bakımından durum incelendiğinde, tüm yabancı şirketlerin gerçekleştirdiği sondajın, tek milli şirketimiz TPAO'nun gerçekleştirdiği değerler daha altında olduğu görülür.

Hidrolik kaynak bakımından ise, yılda 70 milyar kilovatsaat elektrik enerjisi olarak saptanan potansiyelden, bugünkü yararlanma oranı ancak % 3,5 ci-

varındadır. Keban ve Gökçekaya santrallerinin tam kapasite ile servise girmesi halinde bu oran Z'10'a çıkacaktır. Görülüyor ki su kaynaklarından yararlanmada da iyi bir yol izlenmemiştir.

Barajlı santrallerde gecikmeler ve maliyet artışları daima olasıdır. Bu tür şanssızlıklarda bunalıma düşmemek için seçilen alternatif üretim olanakları, petrole dayalı gaz türbinleri yerine, linyite dayalı santraller olması gerekirdi. 1963 yılında Keban santrali ele alındığında linyit santralleri da düşünülse idi bugünkü bunalım ve pahalı elektrik üretimi önlenebilirdi.

Gelecekteki bunalımları önleyebilmek için birincil kaynaklar üzerinde uygulanacak politikanın esasları şöylece özetlenebilir.

- Taş kömürü, başta demir-çelik olmak üzere sadece endüstri amaçları için kullanılmalıdır.
- Linyit yatakları derhal kamulaştırılmalı ve üretim kayıpları önlenmelidir.
- Ülkenin sömürülmesine araç olmaktan öte bir anlam taşımayan petrol kanunu iptal edilmeli ve TPAO'nun güçlenmesi sağlanmalıdır.
- Ham petrol temini hususunda olumlu temaslar ve gelişmeler içinde bulunduğumuz Irak ve Libya gibi ülkelere karşı, ABD önderliğinde kurulmuş olan enerji ajansına Türkiye'nin girişi büyük bir çelişki yaratmıştır. Bu organizasyondan derhal çekilmelidir.
- Elektriğin üretim, iletim ve dağıtımını mutlaka tek organizasyonla ve TEK bünyesinde toplanmalı, özel şirketlerin imtiyazına son verilmelidir."

Varol, ikinci olarak Gültekin Türkoğlu'ndan, Türkiye'de elektrik enerjisi üretiminin bugünkü durumunu ve enerji sorununun çözümü konusundaki önerilerini açıklamasını istedi.

Tahminlere göre 1974 yılında ülkemizdeki üretimin 15 milyar turtı, sistem puantının da 2500

MW olacağına düşünülüğünü belirtmek konuya giren Türkoğlu, şöyle devam etti:

"Mevcut kurulu gücün sistem puantının üzerinde 3000 MW olmasına rağmen Keban, Seyitömer ve Gökçekaya'da üst üste gelen arızalar üretim düşüklüğünün nedenidir. Bu durum, üretim tesislerinin gecikmesi ve işletmeye alınmaların da kararlı bir rejimde çalıştırılmayışından doğmuştur. Ekonomimizdeki yapısal bozukluğun etkisini de belirtmeliyim.

Ekonomik yapıdaki yetersizliğin enerji kesimine yansıyan olumsuz yönleri arasında, bürokratik mekanizmada gecikme yaratan aksaklıklar; tesislerin verimli bir biçimde işletilemeye; yabancılarla yaptırılan tesislerin iyi çalışmaması ve iletim ve dağıtım tesislerindeki bazı darboğazlar ve teşvik belgelerinin düzensiz dağıtılması sayılabilir. Bu hususlar bize, bugünkü yapının büyük yatırımları gerçekleştirme yeterli olmadığını göstermektedir.

Enerji sorununun çözümünde yapısal durumla ilgili bazı tedbirler alınabilir, önce yukarıda belirttiğim aksaklıkların düzeltilmesi yolunda girişimde bulunulmalıdır. Ayrıca planlamalar özel kesim için de emredici nitelikte olmalıdır. Teknik eleman kıyımı; sektör içi koordinasyon, özel şahısların elindeki linyitlerin devletleştirilmesi; yeni kaynaklar aranması; genel bir enerji modeli yapılması gibi sorunlar da çözüme kavuşturulmalıdır. En önemli konulardan biri de elektrik imalat sanayiidir. 1995 yılına kadar elektrik kesimi yatırımları için 200 milyar TL tutarında dış finansman gerektiği gözönüne alınırsa karşılıcağımız güçlükler anlaşılır. Oysa 2 milyar TL'lik yatırımın gerekli teçhizatı ülkemizde yapacak bir sanayi kurulabilir. Sanayileşme koşulu olarak, böyle bir sektörün devlet eliyle kurulması gerektiğini belirtmek isterim."

Ülkemizde hızla artan elektrik enerjisi talebinin karşılanması için nasıl bir planlama gerektiği sorusunu Argun Ceyhan yanıtladı:

"Ülkemizdeki enerji bunalımının nedeni daha çok ikincil enerji türü olan elektrik enerjisi ile ilgilidir. Ülkemizde elektrik enerjisi talebi çok büyüktür, 1973 de kişi başına elektrik tüketimi 322 kvh/kişi iken bugün 802 kvh/kişi olmuştur.

Son yıllarda elektrik enerjisi kesiminde karşılaştığımız kriz, hızla artan enerji talebine cevap verebilecek üretim tesislerinin zamanında bitirilememelerinden ileri gelmektedir. 0-retim tesisleri ortalama 4 yılda tamamlanabilmektedir, bu nedenle kararların en az 5 yıl öncesinden alınması gerekmektedir. 1964-1974 döneminde alınan kararlar ile yürütme ve revizyon çalışmaları uyum sağlayamamış, sonradan alınan tedbirler de yetersiz kalmıştır.

Projelerin daha ucuz teklif veren firmalara ihale edilme durumu da bir takım aksaklıklar doğurmaktadır."

Varol'un "yapılması gerekli planlama için ne kadar iç ve dış finansmana gereksinim olduğu" sorusuna Ceyhan şu yanıtı verdi:

"Tahminlere göre elektrik enerjisi üretim ihtiyacı: 1977 yılında 1.60 misli artarak 21.750 Milyar kwh, 1982 yılında 2.76 misli artarak 37.500 Milyar kwh, 1987 yılında 4.60 misli artarak 62.600 Milyar kwh olacaktır.

1987 ye kadar elektrik enerjisi kesiminde 41.7 milyar TL karşılığı dış para olmak üzere, 85 milyar TL'lik projenin tamamlanmasına ihtiyaç olacaktır. 1973 den bu yana dünya fiatları en az % 20 arttığına göre bu rakamlar bugünkü fiatlarla 50 milyar TL karşılığı dış para olmak üzere 102 milyar TL'sine ulaşmaktadır.

Önümüzdeki büyük gereksinimleri göz önüne alarak 1987 yılına kadar tamamlanacak projeleri saymakta fayda vardır. Halen

açık oturumlar

ihale edilmiş olan Elbistan A santralının yanında yine 1200 MW kurulu gücünde Elbistan B santralının da 1984 te işletmeye başlayacağı programlanmıştır. Diğer taraftan Seyitömer, Tunçbilek, Yatağan, Soma, Bey-pazarı, Kangal, Çan ve Orhaneli linyitleri tam olarak değerlendirilerek buralarda santraller kurulması da öngörülmüştür. Gerek termik, gerekse hidrolik kaynaklarının yeterli olamayacağına anlaşılması ile, bu dönemde herbiri 600 MW kurulu gücü olan 2 nükleer ünitenin de kurulması planlanmıştır. Hidrolik santraller olarak ise Aslantaş, Oymapınar, Karakaya, Karababa, Gölköy, Altınkaya baraj ve hidroelektrik santralleri kurulacaktır.

Gecikmeler üretim-tüketim dengesini bugünkünden daha çok etkileyecektir. Bu durumda çabuk kurulan-sıvı yakıtlı tesislere gidilmesi zorunluluğu çıkabilecektir.

Bu durumun ortaya çıkmaması için proje teminlerinin doğru ve gerçekçi olarak saptanması ve birincil enerji kaynaklarının envanterinin en teknik ve gerçekçi görüşle derhal hazırlanması, geliştirilebilecek bütün kaynakların yapılabirlik etütlerinin en kısa zamanda bitirilmesi ve etütler için masraftan kaçınılması gerekmektedir."

Tüm İktisatçılar Birliği'nden M.Tanju Akad, enerji sorunu ile üretici güçlerin gelişmesi arasındaki ilişki, emperyalist kapitalist sistem içerisinde geribıraktırılmış bir ülke olarak yer alan Türkiye'de altyapı yatırımlarının yönünün bu ilişki çerçevesinde nasıl ele alınabileceği, son dünya enerji bunalımında çokuluslu tekellerin rolü, ve özel olarak da son enerji bunalımının etkileri konularına değinerek, şu açıklamaları yaptı.

"Enerji sorununun genel niteliğini ortaya koyarken başlangıç noktamız üretici güçlerin gelişmesi olacaktır. Toplumların gelişmesi süreçlerini belirle-

yen unsurların başında gelen işgücü üretkenliği bizi kullanılan teknolojiyi aramaya götürür. Teknolojik gelişmenin bellibaşlı aşamalarını tanımlamanın en iyi yolu da kullanılan enerjinin niteliğine bakmaktır, Örneğin sanayi devrimi diye adlandırdığımız olgu buhar enerjisi şeklindeki inorganik enerjinin üretim sürecine uygulanmasıyla başlamıştır. Çağımızda ise elektrik ve nükleer enerji gibi kaynakların bulunmasına rağmen çağdaş teknoloji başta petrol olmak üzere kömür ve tabii gaz gibi fosillere dayanan bir teknolojidir ve bu üç enerji kaynağı dünya enerji ihtiyacının Z 95'ten fazlasını karşılamaktadır.

Dünya enerji krizi sosyalist ülkeleri değil kapitalist ülkeleri etkilemiştir. Bu kapitalist sistemin hakim özelliklerinden kaynaklanmaktadır, ülkemizin de içinde bulunduğu geri kalmış ülkelerin üretici güçlerinin ve buna bağlı olarak enerji kaynaklarının gelişmesi sorunu da bu nokta ile birlikte açıklık kazanacaktır.

Çağımızın en önemli olgusu emperyalizm ve çokuluslu tekellerdir. Büyük petrol şirketleri ellerinde bulundukları enerji kaynaklarını büyük tekel kârlarıyla satmakta ve ellerindeki kaynaklara yatırdıkları fonların atıl olmaması için, yeni enerji kaynaklarını ve bunları kullanacak teknolojilerin gelişmesini denetlemektedirler. Bütün bu görüşler ve emperyalist sistem içindeki az gelişmiş ülkelerin gelişmelerinin bağımlı olduğu genel doğrusu, konuya daha açıklık kazandırmaktadır.

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde sosyalist blokun güçlenmesi, az gelişmiş ülkelerdeki anti-emperyalist mücadele sonucu oluşan güçler dengesi emperyalistlerin pazarlarını mutlak olarak azaltmış ve emperyalist sisteme bağlı az gelişmiş uluslarda çarpık bağımlı bir sanayileşmenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu gelişme alt yapı

yatırımlarının gelişimini de etkilemiştir. Örneğin Karayollarının 1950'den sonraki gelişmesi bir tesadüf değil ülkemizin emperyalizme iyi bir pazar olabilmesi doğrultusunda atılmış bir adımdır.

Uluslararası tekeli sermayenin bir örgütü olan Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerin daha etkin bir şekilde sömürülmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu kuruluşun alt yapı yatırımlarını teşvik politikasını da bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.

Emperyalist-kapitalist sömürü mekanizması içinde yer alan Türkiye'de üretici güçler emperyalizmin ve emperyalizmle bütünleşmiş küçük bir azınlığın çıkarları doğrultusunda ve denetimi altında sınırlı olarak geliştirilir. Bu gelişimin temel unsurlarından olan alt yapı yatırımları içinde bu böyledir.

Ülkemizdeki enerji bunalımı kesinlikle kaynakların yetersizliğinden değil bu kaynakların uluslararası tekellerin çıkarlarına kullanılmasından doğan bir bunalımdır. Uluslararası tekellerin denetiminde bulunan ve fiyatlarındaki artışın çok önem kazandığı petrolün elektrik enerjisi üretimindeki payının artması buna en güzel örnektir."

Enerji Sorununa kısa ve uzun dönemde ne gibi çözümler önerilebileceği ve devletleştirme nin nihai bir çözüm olup olamayacağı sorusunu Akad, aşağıdaki biçimde yanıtladı:

- "- Kısa vadede hidrolik santraller geliştirilmeli ve petrole dayalı enerji üretimi oransal olarak azaltılmalıdır.
- Kapitalist-emperyalist sistemde soruna nihayi çözüm aramak olanaksızdır. Devletleştirme bu sistem içinde ileri bir çözüm olmakla birlikte kesin çözüm değildir.
- Sağlıklı bir gelişme ise ancak Türkiye emperyalizmle olan göbek bağıni kestiği zaman mümkün olacaktır."